

Adroddiad i'r	Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd
Dyddiad y cyfarfod	27 Tachwedd 2023
Aelod Arweiniol	Y Cyngorydd Julie Matthews, Aelod Arweiniol Polisi, Cydraddoldeb a Strategaeth Gorfforaethol
Pennaeth Gwasanaeth	Catrin Roberts, Pennaeth Gwasanaeth Cymorth Corfforaethol: Pobl
Awdur yr adroddiad	Steve Price, Rheolwr Gwasanaethau Democrataidd
Teitl	Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy

1. Am beth mae'r adroddiad yn sôn?

1.1 Ar 6 Mai 2022, daeth darpariaethau Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 (Deddf 2021) yn ymwneud â'r system Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy ar gyfer ethol Cyngorwyr i Brif Gyngor (Cyngor Sir neu Fwrdeistref Sirol) yng Nghymru i rym. Mae'r darpariaethau hyn yn caniatáu i'r Cyngorau hyn benderfynu cynnal etholiadau yn defnyddio system Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy yn lle system syml y mwyafrif, a gyfeirir ati'n aml fel System y Cyntaf i'r Felin

2. Beth yw'r rheswm dros lunio'r adroddiad hwn?

2.1. Mae'r Senedd wedi cytuno'n ffurfiol ar y Rheolau Etholiadau Lleol (Prif Ardaloedd) (Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy) (Cymru) 2023 ac maent bellach wedi dod i rym. Rhain yw'r rheolau newydd sy'n nodi'r broses ar gyfer etholiad a gynhelir yn defnyddio'r Bleidlais Sengl Drosglwyddadwy o 2027 ymlaen.

2.2. Nid oes angen penderfyniad ynghylch newid system bleidleisio'r Cyngor hwn. Mae'r darpariaethau newydd yn bwerau, nid dyletswyddau. Fodd bynnag, mae yna ddyddiad cau ym mis Tachwedd 2024 ar gyfer cynnal ymgynghoriad a phroses benderfynu os yw'r Cyngor yn dymuno ystyried newid y system bleidleisio.

3. Beth yw'r Argymhellion?

- 3.1 Bod y Pwyllgor Gwasanaethau Democraataidd yn ystyried yr opsiynau ar gael ar gyfer etholiadau Prif Gyngorau ac yn gwneud argymhellion fel y bo'n briodol.

4. Manylion yr adroddiad

- 4.1. System y Cyntaf i'r Felin yw'r system bleidleisio bresennol ar gyfer etholiadau'r llywodraeth leol. Caiff y system hon hefyd ei defnyddio ar gyfer etholiadau seneddol y DU a bydd yn cael ei defnyddio ar gyfer etholiadau Comisiynwyr yr Heddlu a Throsedd o 2024 ymlaen. Mae'r Senedd yn defnyddio system y Cyntaf i'r Felin ar gyfer elfen etholaeth ei hetholiadau, ynghyd ag ymgeiswyr rhestrau pleidiau ar gyfer Aelodau Seneddol Rhanbarthol dan system gynrychiolaeth gymesur o'r enw System Aelodau Ychwanegol.
- 4.2. Mae'r system Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy yn fath o gynrychiolaeth gymesur ac mae gan ddarpariaethau Cymru wardiau aml-aelod gyda rhwng 3 a 6 Chynghorydd yn cynrychioli'r ward. Mae Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy wedi'i dylunio i roi mwy o ddewis i bleidleiswyr mewn wardiau un aelod ac i osgoi 'gwastraffu' pleidleisiau. Dan system y Cyntaf i'r Felin, dadleuir bod pleidleisiau dros bleidiau neu ymgeiswyr lleiafrifol yn gallu cael eu 'gwastraffu' gan nad ydynt yn cyfrannu at ethol unrhyw ymgeisydd ac felly nid yw'r canlyniadau o reidwydd yn darparu cynrychiolaeth gymesur o'r etholwyr yn eu cyfanwydd.
- 4.3. Gall Prif Gyngorau bellach ddewis pa system bleidleisio i'w defnyddio, naill ai system bresennol y mwyafrif (Cyntaf i'r Felin) neu system Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy. Bydd pob Cyngor yn parhau i ddefnyddio system y Cyntaf i'r Felin oni bai ei fod yn penderfynu newid i'r system Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy. Byddai hynny'n gofyn am benderfyniad wedi'i gefnogi gan fwyafrif o ddau draean o'r Cyngor Llawn, yn ystod cyfarfod wedi'i gynnal yn arbennig at y diben hwnnw, gyda rhybudd ysgrifenedig wedi'i roi o leiaf 21 diwrnod o flaen llaw.
- 4.4. Byddai angen gwneud penderfyniad i newid y system bleidleisio cyn 15 Tachwedd dair blynedd cyn yr etholiad cyffredin nesaf. I newid y system ar gyfer etholiadau nesaf y llywodraeth leol yn 2027, byddai'n rhaid gwneud y penderfyniad hwn cyn 15 Tachwedd 2024. Cyn arfer ei bwerau i newid y system bleidleisio byddai ar Sir Ddinbych angen ymgynghori'n lleol. Byddai hyn yn cynnwys etholwyr llywodraeth leol, pob Cyngor Cymuned yn yr ardal ac unrhyw unigolyn arall fel y bo'n briodol.

- 4.5. Byddai'n rhaid i unrhyw Gyngor sy'n dewis newid ei system bleidleisio ddefnyddio'r system newydd ar gyfer y ddau rownd nesaf o etholiadau cyffredin, sef 10 mlynedd. O ran is-etholiad ar gyfer swydd achlysurol ar ôl i'r Cyngor newid i system Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy, ond cyn y rownd gyntaf o etholiadau cyffredin, bydd y dull pleidleisio a ddefnyddiwyd ar gyfer yr etholiad cyffredin diwethaf yn cael ei ddefnyddio. Ar ôl y ddau rownd, byddai modd i'r Cyngor benderfynu newid yn ôl i'r system bleidleisio flaenorol.
- 4.6. Os bydd Cyngor yn arfer ei bwerau i newid y system bleidleisio, mae'n rhaid i'r Cyngor roi gwybod i Weinidogion Cymru a'r Comisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol ynglŷn â'r newid. Ar ôl derbyn hysbysiad, gall Gweinidogion Cymru roi cyfarwyddyd i'r Comisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol yng Nghymru i gynnal adolygiad cychwynnol o ardal y Cyngor. Mae'r darpariaethau ar gyfer yr adolygiadau cychwynnol hyn yn cynnwys gwneud nifer gofynnol y Cynghorwyr ymhob ward etholiadol yn o leiaf tri, ond dim mwy na chwech.

5. Sut mae'r penderfyniad yn cyfrannu at Gynllun Corfforaethol 2022 i 2027: Y Sir Ddinbych a Garem?

- 5.1. Nid yw'r adroddiad yn cyfrannu'n uniongyrchol at y Cynllun Corfforaethol.

6. Faint fydd hyn yn ei gostio a sut y bydd yn effeithio ar wasanaethau eraill?

- 6.1. Byddai'n rhaid i'r Cyngor ymgysylltu a chyfathrebu â budd-ddeiliaid cyn etholiad yn defnyddio'r system Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy.
- 6.2. Yn ôl profiadau ardaloedd eraill yn y DU lle caiff Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy ei chyfrif â llaw, mae hon yn broses faith a chymhleth sy'n cael ei chynnal fesul camau ac a all gymryd sawl diwrnod i'w chwblhau. Mae costau lleoliad a staff i gyfrif Pleidleisiau Sengl Trosglwyddadwy yn llawer uwch na'r costau ar gyfer system gyfrif Cyntaf i'r Felin.

7. Beth yw prif gasgliadau'r Asesiad o Effaith ar Les?

- 7.1. Nid oes angen asesiad o'r effaith ar les ar gyfer yr adroddiad hwn.

8. Pa ymgynghoriadau sydd wedi'u cynnal gyda Chraffu ac eraill?

8.1. Pwrpas yr adroddiad hwn yw ymgynghori gyda'r Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd ynghylch y Bleidlais Sengl Drosglwyddadwy.

9. Datganiad y Prif Swyddog Cyllid

9.1. Nid oes angen datganiad ar gyfer yr adroddiad hwn.

10. Pa risgiau sydd ac a oes unrhyw beth y gallwn ei wneud i'w lleihau?

10.1. Bydd y pwerau deddfwriaethau newydd, os caent eu datblygu, yn cael eu cefnogi gan ymgynghoriad cyhoeddus ac adolygiad o ffiniau'r sir. Byddai cyfathrebu ac ymgysylltu gyda phleidleiswyr, pleidiau gwleidyddol ac ymgeiswyr posibl yn angenrheidiol i fynd i'r afael ag unrhyw ddryswch posibl.

11. Pŵer i wneud y penderfyniad

11.1. Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021